

Семеро печерників

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Семеро печерників

З перської переклав Роман Гамада

ІСТОРІЯ ПРО БРАТІВ-ПЕЧЕРНИКІВ ДАКІЯНУСА

«Історія про братів-печерників Дакіянуса» міститься в доволі об'ємному двотомному рукописі перською мовою під умовною назвою «Маджмуд-е гекаят» (с. 329 а –369 а), переписаному, як вважалося раніше, з огляду на палеографічні дані, в Індії у XVIII ст. Цей рукопис під шифром В 256 зберігається в Інституті східних рукописів РАН. Проте за ретельнішого прочитання з'ясувалось, що він переписаний набагато раніше, а саме 1099 року гіджри, на що вказує автограф (с. 711 а). Він уже ставав об'єктом досліджень іраністів, правда, більше в прикладному плані: окремі твори із цього списку були включені у різноманітні збірники (серед них, зокрема, збірник, відомий під назвою «Плутівка из Багдада», а також збірник «Девять встреч», який містить відому повість про шейха Санана під умовною назвою «Три шейхи» зі списку В 256. Окремі твори з'явилися друком і в українському перекладі («Всесвіт», 1999, № 5-6; «Всесвіт», 2004, № 11-12).

Рукописи такого типу унікальні як за обсягом (810 сторінок), так і за палітрою прозових жанрів: серед 56 творів є анекдоти (наприклад, Гекаят-е казі ке аз харман-е гуль ба-зір уфтад, 428 б –430 а), казки, легенди, повісті різноманітного характеру та роман «десяти візирів» «Бахтіяр-наме» (571 б –637 б). Особливий інтерес становить повість «Гекаят-е ан се мард-е джаван ва йак мард-е пір» (391 а –413 б), добре відома в «материкових» (себто переписаних безпосередньо в Ірані) рукописах, яка суттєво різниться від інших списків одним із трьох вставних оповідань, вкомпонованих у загальну канву розповіді, безсумнівно, пізніше. Географія подорожі, надмірна деталізація у розповіді юнака-могола не залишає сумнівів щодо місця написання твору, а саме Індії за династії Великих Моголів (Гандеш – Дакан – Баруде – Султанпур – Назарбар –

Гуджарат – Ахмадабад – Манду – Біджапур – Агра – Бенгал – Аллахабад – Лагор). Пізніший і гекайят, який є цікавою сценкою із життя середньовічної Індії: «Розповідають, що в місті Лагорі зійшлися були вуличні артисти, і зібрались люди на виставу -мааріке. Вони мали великого кошика. Якусь огрядну жінку в присутності натовпу поклали в отой кошик і закрили міцно кришкою, так що люди оце все спостерігали. Крізь пруття було видно ту жінку. Коли в кошику відкрили кришку, в ньому не було нікого» (413 б). Зауважимо, що з такими традиційними назвами, часто умовними, поміж суто літературних збірників трапляються й антології, доповнені відомостями з різних сфер знань — географії, космографії, астрономії, медицини й традиційними богословськими текстами.

«Брати-печерники...» написані в жанрі післякоранічних переказів, що досить широко коментують 18-ту суру Корану «аль-Каф», проте в цьому разі, зважаючи на характер збірника та мовно-стилістичні особливості, їх треба розглядати в контексті народної літератури водночас з гекаятами. Як відомо, гекаяти написані простою мовою, в них нерідко трапляються ідіоматичні й просторічні звороти, приказки, цитати з Корану, подекуди перекладені (не завжди точно) перською мовою, аби зміст був зрозуміліший звичайному читачеві, а також уривки хадисів.

А саме в народній літературі склалось «оце чудове мистецтво оповідання — майстерність композиції і фабулотворення з безмежною вигадливістю гострих і захоплюючих ситуацій». Народна література активно вбирала у себе, переробляючи, відповідно до місцевих умов і культурно-історичних традицій, класичну літературу. Перша спроба аналізу такої літератури належить Є. Е. Бертельсу («Персидская «лубочная» литература», 1934), а згодом Ю. Є. Борщевський (відома стаття «Персидская народная литература», 1963) запропонував класифікацію, якоюсь

мірою умовну, за жанрово-тематичним принципом.

У 1926 р. д-р Рюбен Леві переклав з рукописів, що зберігаються у Бодлеанській бібліотеці (Оксфорд), окремі зразки народної літератури («The Three Dervishes and other Persian Tales and Legends». — Oxford, 1926), зокрема «Палац із дев'ятьма павільйонами», а також повість про Ашраф-хана «Три дервіші», відому в інших варіантах як «Повість про Адиль-хана та трьох дервішів», «Хуршидшах і три китайські царівни», «Мансурів скарб» та ін. «Казки, включені у цю книгу, — зазначає автор у передмові, — перекладені вперше, із різних рукописів Бодлеанської бібліотеки. Вони взяті переважно зі збірок коротких оповідок найрізноманітнішого авторства, зібраних не одними руками і привезених в Англію численними мандрівниками та офіційними особами, зокрема сером Вільямом Оуслі та його братом, сером Гором Оуслі, амбасадором в Ірані. Деякі історії були включені в інший твір більш серйозного контексту. «Мансурів скарб», наприклад, був написаний на полях цінної праці, присвяченої історії монголів». Зауважимо, що рукописи Рюбена Леві з Бодлеанської бібліотеки, і рукопис, з якого зроблено наш переклад, розглядають як два найцінніші рукописи, де перська народна література, казки й легенди представлені у найповнішій та найкращій редакції, оскільки збірники такого типу трапляються надзвичайно рідко.

Основу повісті становить розповідь про шістьох гулямів правителя Дакіянуса (Ямліхо, Ямлійо, Астіхйо, Зарнуш, Маднуш, Садарнуш), котрі «увірували у свого Господа»: «Господь наш — Господь небес і землі, ми не будемо визнавати разом з ним жодного божества», а потому сховалися у печері в горі Джебель аль-Джалус, рятуючись від переслідувачів, разом із пастухом Габілем. Повість розпочинається з історії самого Дакіянуса, написаної в традиціях народної літератури, і її вирізняє безсумнівна оригінальність. «Брати-печерники...» відповідають коранічній сурі, у деяких місцях

подане цитування (наприклад, частина 72-го айату 22-ої глави; 10-12-ий айати 18-ої, 8(9) аят 18-ої; 24(25) 18-ої; 21(22) 18-ої), а іноді і в неточному перському перекладі («У Святій Книзі сказано: як тільки Дакіянус повернувся від печери, Господь послав за раз янгола до братів-печерників, щоб той із руки до руки перевертав їх, аби тіла їхні на прах не обернулись земний» (236 б). У Корані це місце описано так: «Ти гадаєш, що вони не сплять, а вони сплять, і Ми перевертаємо їх праворуч і ліворуч, і собака їхній простягнув лапи на порозі...» (частина 17(18)-го вірша 18-ої глави).

Ще одна особливість творів народної літератури: розвиваючи сюжет, з метою повчально-дидактичною і по суті виходячи за зміст 18-ої сури, анонімні автори залюбки і, головне, до місця цитують притчі з інших сур, як, наприклад, в «Історії з мухою»: «Воістину, ті, кого ви закликаєте окрім Аллаха, ніколи не сотворять і мухи, нехай би зібрались разом для цього. А коли у них вкраде що-небудь муха, вони не зможуть відняти у неї. Безсилий і прохаючий, і проханий!» (72(73), сура 22).

Що ж стосується основного тексту, то в ньому, разом з іншими впливами і нашаруваннями, як зауважив А. Кримський, можна виділити «навіть казково-перські із зороастрійськими рисами». У «всезбірці» Талябі Нішапурі (пом. 1036 р.) «Кісас аль-анбійа» («Оповідання про пророків») у третьому варіанті цар Дакіянус — «один із перських царів», а саме тип староіранського царя Джемшіда. «Дакіянус, вирушивши з Персії на Ефес, здобув тес місто та й зробив його столицею своєї держави. Він збудував в Ефесі пишущий мармуровий палац на 4000 золотих колон і поставив для себе в палатах золото-перловий престіл на 80 ліктів завдовжки та 40 ліктів завширшки, де й возсідав серед своїх вельмож та воєначальників у всій своїй славі». Дотримуючись давньоіранської традиції, в цьому разі у змалюванні шахського палацу в столиці Фарс (Афсус), анонімний оповідач зближується з

Тальябі, відомим популяризатором священних легенд. «Залишивши певного чоловіка в країні Рум, Дакіанус вернувся назад у Афсус і збудував там за містом палац, у фарсанг завширшки і завдовжки стільки ж, виклавши його так, що один ряд був із золотих цеглин, а другий — срібних, поставив у ньому чотириста тронів, оздоблених коштовним камінням, та таких просторих, що на них залюбки і спочивати можна...» (334 а).

Основний текст у більшій своїй частині близько стоїть до твору Табарі «Тафсір», відомого компілятора й інтерпретатора творів Мохаммеда ібн-Ісхака, зокрема «Кітаб аль-мабда ва кісас аль-анбія». Він містить також подробиці, яких немає в ібн-Ісхака, але які є, як зазначає А. Кримський, у раннього Тялябі: гулями Дакіануса, ідучи до печери, стали проганяти собаку, той же, із Божої волі, відмовляв їм людською мовою: «Не проганяйте мене, я також вірую в єдиного Бога!» Тут маємо ще одну цікаву деталь: юнаки перебили собаці ногу, проте коли почули його людську мову, взяли його на руки і т. д. Окрім того, простежуються і фрагменти з шийтських версій із величанням імама Алі (зокрема, в описі внука Ямліхо), що належать до першої пол. XI ст., коли над західною Персією і Багдадом панувала шийтська династія Буїдів (або, інакше, Бувейгідів) (932–1062 рр.).

«Семеро печерників Дакіанусових» досить точно повторюють коранічну легенду, не оминаючи важливих деталей. «Брати-печерники...» викликають інтерес і з того погляду, що вони в такому вигляді й «обрамленні» трапляються в рукописних збірниках надзвичайно рідко. Приміром, записана А. Кримським під час його наукових поїздок по Близькому Сходу легенда — результат усної традиції, предмет досліджень швидше фольклористів, самі ж «Семеро печерників Дакіанусових», опрацьовані в напрямі повісті й «приправлені» несподіваними сюжетними поворотами, наочно демонструють, як на народному ґрунті легенда може розвинути до

такого масштабного твору.

Роман ГАМАДА

Присвячується пам'яті Ірочки Ступак.

Семеро печерників

Розказують, що в ізраїльському племені був собі один чоловік, хтозна вже який святий та божий; за їжу мавши молитви й пости, не тільки удень одбивав поклони, а й ночей не спав; про таких кажуть, живим до Бога йде. Заробляв же він собі на життя тим, що випасав людських овечок. Отже ж не було у всьому племені ізраїльському богомільнішого та пісниковішого чоловіка над нього, а що вже правдива душа — навіки чесна і богобоязлива, без помсти і користі; здавалось, лице його так і світиться тією великою святістю. Звали ж його Дакіянусом.

Тридцять літ випасав він чужі гурти й отари, а оце одного дня, заведеним звичаєм, погнав овець у степ. Коли ж, не знати чого, одна вівця і застрягла ногою в якійсь ямці, а позосталі так і кинулись од неї врозтіч. Побачив Дакіянус — овечки сполохались, підійшов ближче, гляне, аж то якась вівця ногою у ямку угрузла. Насилу він її витяг. А то не ямка була, і не нора, а лишень могила із каменем надгробним. Узяв і добув, недовго думавши, той надгробок, коли дивиться — на ньому три рядки якогось письма вибито. Він і так приймався до того письма, і сьак, і на інший спосіб, проте не зміг ума до нього прибрати. Почекав він до вечора, а як пригнав овечок у село, показав ту кам'яну скрижалю спершу одному, потім другому, та ніхто не здужав одчитати, що воно там такеє написано та й якою мовою. Аж місця собі не знаходив Дакіянус, так муляла його та знахідка. Минуло трохи часу, і йому сказали, що у місті Кейсарія* живе один стовосьмидесятилітній чоловік — хоч яке було б трудне чи темне діло, то зараз його на світ і виведе. Узяв Дакіянус скрижалю та й подався у ту Кейсарію; прийшов у місто, недовго й напитував старця, скоренько знайшов його дім. Уступивши у хату,

поздрастувався, як годиться, той одповів йому на привітання, прийняв ласкаво гостя, а далі й став питати:

— То яка ж нужда привела тебе сюди?

• • •

Далі — у повній книжці «Семеро печерників».

nashaknyga.com.ua